

Взаємодія сім'ї і школи в контексті педагогічних ідей В.О.Сухомлинського

Розроблена В.О.Сухомлинським система шкільно-сімейного виховання спрямована в наше сьогодення і майбутнє, повинна знайти утвердження і подальший розвиток у сучасній школі.

Ключові слова: сім'я, школа, взаємодія, співпраця

Постановка проблеми в загальному вигляді... Зміни, що відбулися в житті українського народу останнім часом, зумовили потребу розбудови національної системи виховання. В ній органічно поєднуються надбання світової педагогічної думки з досягненнями вітчизняної школи та педагогічної науки в різні періоди надзвичайно складної історії України.

Подальший розвиток української школи неможливий без глибокого й систематичного вивчення попереднього досвіду, в тому числі нагромадженого українською радянською школою в 50-70-ті роки ХХ ст., що вважаються „золотим періодом” у розвитку освіти.

Формулювання цілей статті... Педагогічна спадщина В.О.Сухомлинського творча і різнопланова, багата і різноманітна. Творче переосмислення і застосування гуманістичних ідей В.О.Сухомлинського може стати вагомим допомогою при вирішенні багатьох проблем сучасної школи. І тут особливо важливими та актуальними слід відзначити положення видатного педагога, пов'язані з роллю сім'ї як невід'ємного компонента соціальної структури суспільства. Розгляд проблеми співпраці сім'ї і школи в педагогічній системі В.О.Сухомлинського є **метою** даної статті.

Виклад основного матеріалу... В працях В.О.Сухомлинського розроблена оригінальна система батьківської педагогіки – створено послідовну систему роботи з батьками, проаналізовано роль сімейних умов щодо соціалізації та гуманізації дитини, виховне значення психології сімейних взаємовідносин і клімату сім'ї, значення підготовки молоді до сімейного життя.

В.О.Сухомлинський характеризував сім'ю як первинний осередок, де шліфуються найтонші грані людини-громадянина, людини-трудівника, культурної особистості. Із сім'ї починається суспільне виховання, тут, образно кажучи, закладається коріння, з якого виростають гілки, квітки і плоди. Сім'я – це джерело, водами якого живиться повноводна річка нашої держави.

У статті „Мікроклімат вашого дому” В.Сухомлинський пише: „У сім'ї дитина пізнає багато речей, все для неї нове, все її хвилює: і сонячний зайчик у кімнаті, і казка про Івасика-Телесика, і барвистий метелик, і далекий ліс на обрії, і біла хмаринка в небі, і сива голова дідуса. Але відкривається перед дитиною й інше-людина” [3, с.217]. В.О.Сухомлинському належать і такі прекрасні слова – школою сердечності була, е і завжди буде сім'я. Проблеми батьківського впливу на дітей розглянуто не тільки в особистій роботі „Батьківська педагогіка”, але й в багатьох інших творах В.О.Сухомлинського: „Книга про любов”, „Листи до сина”, „Лист до доньки” та ін. „Я б сказав, що пізнання дитиною світу починається з пізнання людини, а людина відкривається перед дитиною в образі матері, батька і вчителя” – писав В.О.Сухомлинський [3, с.95]. Сім'я і школа – це головні скульптори особистості дитини. Неоціненна їх роль в залученні дитини до цінностей суспільства, у формуванні активної особистості.

Неправильна, потворна (що, нажаль, також буває) соціалізація в сім'ї приводить до того, що дитина у школі погано піддається виховному впливу з боку інших людей. Наприклад, сформоване в ранньому віці почуття егоїзму, коли дитина сконцентровує усі свої думки навколо себе, коли усі її духовні сили направлені на задоволення особистих бажань, призводить інколи до того, що у школі дитина постійно відчуває жалість до самої себе, її серце закривається для щедрості та безкорисливості, вона стає глухою до потреб інших.

Сімейний устрій сучасної родини є досить різноманітним, і від нього залежить, у якому персональному оточенні буде відбуватися становлення дитячої особистості, який її ексклюзивний генофонд домінує. Як відомо, усі психологічні теорії розвитку оцінюють етап входження дитини у світ як такий, що визначає увесь її наступний розвиток. Відсутність досвіду близьких стосунків у ранньому дитинстві (неповні сім'ї, відсутність братів і сестер, зайнятість батьків діловими проблемами) породжує примітивізм світогляду дітей, неврози, агресію, комплекс неповноцінності, страх перед спілкуванням і складністю сучасного світу, відчуття самотності. У сучасних сім'ях превалює авторитарний стиль взаємин з дітьми, що призводить до встановлення у сім'ї полярних позицій [1, с.28]. Викликає тривогу зменшення тривалості та значне збіднення змісту спілкування членів родини, зникнення спільних форм діяльності батьків та дітей, а також спільних форм проведення сімейного дозвілля. Як наслідок, психологи констатують факти катастрофічного

збіднення емоційних зв'язків між батьками й сучасними дошкільниками - між ними не складаються близькі довірливі стосунки, які необхідні для нормального психічного розвитку [2, с.69]. Глибоко правий В.О.Сухомлинський, коли говорить, що правильна соціалізація ґрунтується на багатстві духовного життя. Сім'я, батьки вчать дитину перш за все відчувати і співпереживати. Почуття, особисті переживання дитини – це неначе крихітний магніт, закладений у дитячій душі, який притягує її до інших людей, робить її сприйнятливою до слів, повчань, ідей, настанов. Тому головна сила сім'ї в тому, що вона є школою почуттів. Вся інтимно-емоційна сфера людини, її здатність любити, співпереживати, бути ніжною і чуйною - все це формується перш за все у сім'ї, нормальній позитивній сім'ї.

Не менш важливе середовище для дитини – це шкільний колектив – носій суспільного виховання. Саме школа виступає керівником сімейного виховання, допомагає підняти сімейне виховання на науковий рівень.

Багаторічний досвід практичної та наукової роботи дав В.О.Сухомлинському підстави зробити висновок, що подальший розвиток суспільного виховання не може здійснюватися без більш активної і безпосередньої участі сім'ї, батьків. Мова йде не про епізодичну допомогу школі з боку сім'ї, а про комплекс спільних цілеспрямованих взаємодій школи і сім'ї на особистість підростаючої людини, про те, щоб виховання дітей стало найважливішим суспільним обов'язком сім'ї, виконанням її обов'язку перед суспільством. „Школа без сім'ї також безсилна, як і сім'я без школи”, – стверджував Василь Олександрович [3, с.93].

Павлівська середня школа під керівництвом її директора зробила дуже багато для того, щоб підняти сімейне виховання до рівня суспільного. „Ми в Павлишах вивчаємо і знаємо духовне життя кожної сім'ї, але це лише початок шкільно-сімейного виховання. За моїм глибоким переконанням, – писав В.О.Сухомлинський, – педагогіка повинна бути наукою для всіх – для вчителів, і для батьків. І ми прагнемо дати кожному батькові мінімум педагогічних знань” [3, с.211].

Значну цінність в умовах сьогодення має запропонована В.О. Сухомлинським система ефективних засобів шкільно-сімейного виховання, яка включає: **по-перше**, розуміння необхідності та переваг суспільно-сімейного виховання; **по-друге**, організацію педагогічного всеобучу батьків, підвищення їх педагогічної культури і, при цьому, забезпечення диференційованого підходу до організації цього; **по-третє**, формування, утвердження і розвиток сімейно-шкільних традицій; **по-четверте** підготовку школярів до сімейного життя, батьківства і материнства.

У своїй праці „Павлівська середня школа” В.О. Сухомлинський визнає: „Найбільш повноцінне суспільне виховання – це, як відомо, шкільно-сімейне. Сім'я, з її взаєминами між дітьми і батьками – перша школа інтелектуального, морального, естетичного і фізичного виховання. Батько, мати, старші брати і сестри, дідусь і бабуся – перші вихователі дітей у дошкільному віці і лишаються ними, коли їхні вихованці пішли до школи. Духовне і морально-естетичне багатство сімейного життя – найважливіша умова успішного виховання і в домашніх умовах, і в дитячому садку, і в школі” [4, с.12]. Удосконалення, поглиблення суспільного характеру означає не применшення, а посилення ролі сім'ї. Гармонійний, всебічний розвиток можливий лише там, де два вихователі – сім'я і школа – не тільки діють односпайно, ставлячи перед дітьми ті самі вимоги, а є однодумцями, поділяють ті самі переконання, завжди виходять із тих самих принципів, не допускають ніколи розходжень ні в миті, ні в процесі, ні в засобах виховання. Щоб це стало не декларованою а реальною підсистемою, школа і сім'я повинні будувати свої відносини на психології довіри. На чому ґрунтується довіра батьків до педагога? На повазі до досвіду, знань, компетентності педагога в питаннях виховання, але головне, на довірі до нього, в силу його особистісних якостей (підкування, увага до людей, доброта, чуйність).

Таким чином школа брала дитину під свій вплив з дошкільних років, так як саме в юному віці виховуються прагнення до знань, цікавість, допитливість., закладаються основи моральних та естетичних почуттів. В „Батьківській школі” існували відділення для батьків дітей дошкільного віку, молодшого шкільного віку, середнього та старшого віку. Заняття проводились два рази на рік. „Приходять на заняття батьки і матері, і ми любимо те, що назвав би глибоким вивченням дитинства. Справді, якщо порівняти наше життя з квітучим деревом, то ми – батьки і матері, вивчаємо квіти: що вони обіцяють дати? Які плоди зав'яжуться від квітів? І на першому місці у нас на всіх двадцяти заняттях розмова про щастя”, – писав В.О.Сухомлинський [3, с.414].

На думку В.О.Сухомлинського, шкільно-сімейне виховання не тільки дає змогу добре виховати молоде покоління, а й одночасно є важливою умовою вдосконалювання морального обличчя сім'ї, батька і матері. Це укріплювало устрій сім'ї, підвищувало педагогічну і загальну культуру батьків. „Без виховання дітей, без активної участі батька і матері в житті школи, без постійного духовного спілкування і взаємного духовного збагачення дорослих та дітей неможлива сама сім'я як первинний осередок суспільства, неможлива школа, як найважливіший навчально-виховний заклад, і неможливий моральний прогрес суспільства” [4, с.14].

Критерієм вихованості за В.О.Сухомлинським є совість людини, її вміння бачити очима інших людей і оцінювати свою поведінку ніби збоку. Совість породжує бажання стати кращим самому, і приносити радість іншим. Створюючи радість для близьких у сім'ї, дитина відчуває гордість і за себе, а це виступає дуже важливим стимулом виховання. Багато дуже правильних слів, думок, – стверджував В.О.Сухомлинський, залишаться для людини пустим звуком, якщо вона не засвоїть елементарну людську азбуку моральності, що ґрунтується на началах гуманізму.

Яким буде наше майбутнє, якими стануть діти – це у великій мірі залежить від сім'ї, перш за все від мами. Перед дитиною відкривається неосяжний світ складних людських взаємовідносин. Саме нагальне питання, на яке їй хочеться отримати відповідь, це питання про добро і зло. Саме мати дає дитині перші уроки добра, вчить ненавидіти зло. А в школу дитина приходить вже із сформованими уявленнями про світ, про людей, про відносини між ними. В.О.Сухомлинський говорив, що важко собі уявити, щоб мати не любила свою дитину.

Василь Олександрович пропонував утвердити в сім'ї культ матері. Він писав: „Ми переконаємо дітей: буття ваших сердець, радість вашого буття, висока мрія про ідеал, ваша любов, щастя людської відданості, творення нової людини, віра у власну непохитність і нездоланність у найважчі хвилини життя, радість подолання труднощів і свідомість власної мудрості - все це від матері. Мати не тільки родить, а й народжує наше буття, мати одухотворює живий клубочок життя духу твого народу рідним словом, думкою, любов'ю і ненавистю, відданістю і непримиренністю. Мати творить твою неповторну людську особистість...” [3, с.134].

Павлівський вчитель неодноразово повертався до думки про те, що ускладнення в сімейному житті -у взаємовідносинах між батьками та дітьми пояснюються відсутністю благородства у відносинах батьків між собою. Циніки, грубіяни виростають у сім'ях, де любов спаплюжена чи то зрадою обов'язку, чи то цинічним проявом тваринних інстинктів, чи то пошуками матеріального благополуччя. Навіть одну з причин злочинів серед молоді В.О.Сухомлинський бачив у тому, що більшість молодих людей вступають в життя з байдужістю та безсердечністю у відносинах між батьками.

Між тим, виховання юних – це віддача духовних сил. Людину батьки створюють своєю любов'ю: любов'ю батька і матері до людей. В.О.Сухомлинський говорив: „Чудові діти виростають у тих сім'ях, де батько і мати по-справжньому люблять одне одного і водночас люблять і поважають людей. Я відразу бачу дитину, в якій батьки глибоко, сердечно, красиво, віддано люблять одне одного. У цієї дитини мир і спокій в душі, глибоке душевне здоров'я, щиросерда віра в добро і віра в красу людську, віра в слово вихователя, тонка чутливість до тонких засобів впливу - доброго слова і краси” [3, с.413].

В.О.Сухомлинський – один з небагатьох педагогів, який гостро поставив питання про підготовку молоді до сімейного життя, про майбутні батьківські обов'язки.

Стверджуючи справжні цінності співдружності школи і сім'ї, В.О.Сухомлинський писав: „Якщо ти хочеш стати неповторною особистістю, якщо ти мрієш залишити після себе глибокий слід на землі – не обов'язково бути видатним письменником чи вченим, творцем космічного корабля чи відкривачем нового елемента періодичної системи. Ти можеш утвердити себе в суспільстві, засяяти прекрасною зіркою неповторної людської індивідуальності, виховавши хороших дітей” [4, с.411].

Гуманізму сім'ї, мудрості сімейного життя, культурі відносин, взаємодопомоги, відповідальності майбутнього подружжя один за одного видатний педагог вчив в процесі навчання та позакласної роботи з усіх навчальних предметів. Крім того, в Павлівській середній школі вперше в нашій країні почали вести курс „Культура взаємовідносин у сім'ї”. На першому місці в цьому курсі, вважав В.О.Сухомлинський, повинні стояти проблеми про культуру людських бажань, про вміння управляти ними. Він радив на повчальних прикладах показувати, як виникають людські бажання, які з них можна задовольняти і як саме, а які потрібно вміти стримувати; як підкорювати свої власні бажання спільним інтересам сім'ї. Підготовка людини до високої місії батька і матері починається саме з вироблення культури бажань. Кожна дитина повинна це пройти. Про одне з важливих правил виховання високої моральної культури майбутніх батьків В.О.Сухомлинський писав: „В дитячому віці, і особливо в отроцькі роки величезну роль відіграє свідоме керування бажаннями. Ми розповідаємо дітям яскраві життєві історії для того, щоб людина думала про бажання, а це не так просто. Навчити людину бути вірною своєму почуттю, обов'язку, слову можна тільки за тієї умови, якщо бажання осяяне світлом доброї, чистої, високої, благородної думки... Тільки коли думка відіграє провідну роль у керуванні почуттями, виховуються гідні людини бажання... Там, де вчинками керують сліпі бажання, там де думка дремає – народжується моральна спустошеність, розбещеність... Той, хто не вміє думати про бажання, ніколи не засоромиться, сором –і є своєрідний гнів, тільки звернений усередину” [6, с.186].

Батьківська педагогіка В.О.Сухомлинського органічно включає виховання у дітей поважного відношення до батьків. Він відстоює думку, щоб діти постійно пам'ятали про те, що батьки дали їм

життя, і живуть заради їхнього щастя, що потрібно зберегти здоров'я і спокій батька й матері, не завдавати їм болю, страждань, не засмучувати, поважати їхню працю. Любов до сім'ї, до батьків - показник морального розвитку особистості.

Таким чином, вивчаючи твори В.О.Сухомлинського, аналізуючи особливості його педагогічної системи, можна зазначити, що узагальненою метою виховання у ній було виховання всебічно розвиненої особистості, громадянина, щасливої Людини. І надзвичайно важлива роль у цій гуманістичній системі відводилася співпраці сім'ї і школи.

Список використаних джерел та літератури:

1. Богуш А. М. Педагогічні виміри Василя Сухомлинського в сучасному освітньому просторі : [моногр.] / А. М. Богуш. – К. : Слово, 2008. – 272 с.
2. Мид М. Культура и мир детства / М. Мид // Избр. произв. – М. : Наука, 1988.
3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 5. Батьківська педагогіка. – 417 с.
4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 4. : Павлівська середня школа. – 640 с.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 1. – С. 535.
6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 1 : Проблема виховання всебічно розвиненої особистості. – 654 с.

Анотація

И.А.Сичко

Сотрудничество семьи и школы в контексте педагогических идей В.А.Сухомлинского

Разработанная В. А. Сухомлинским система школьно-семейного воспитания актуальна в наши дни и должна найти дальнейшее развитие и применение в современной школе.

Ключевые слова: семья, школа, взаимодействие, сотрудничество.

Summary

I.O.Sichko

Family and School Cooperation in the Context of V.O.Sukhomlyns'kyi Pedagogical Ideas

The system of family and school upbringing developed by V.O.Sukhomlyns'kyi is actual at present and must find further development and application in modern school.

Key words: family, school, interaction, cooperation.

Дата надходження статті:

„1” вересня 2011 р.

УДК 37.034:929В.Сухомлинський(477)(045)

В.І.СЛЮЗКО,

кандидат педагогічних наук, доцент;

А.М.СЛЮЗКО,

кандидат сільськогосподарських наук

(м.Хмельницький)

**Слово як засіб формування моральної свідомості особистості у педагогічній спадщині
В.Сухомлинського**

У статті досліджуються теоретичні засади розвитку моральної свідомості особистості засобами слова у педагогічній спадщині В.Сухомлинського.

Ключові слова: мораль, моральна свідомість, етика, етична культура, моральність, моральна поведінка, словесні методи виховання.

Постановка проблеми у загальному вигляді... На фоні соціально-економічних перетворень, що відбуваються у сучасному українському суспільстві, яскраво висвітлилися духовно-моральні проблеми, серед яких – труднощі в моральному вихованні дітей і підлітків. Вони пов'язані не тільки з соціально-економічними та політичними особливостями перехідного періоду, котрі переживає наша держава, а й з недоліками виховання підростаючого покоління у сім'ї, школі, суспільстві.

„Майже 83,2% з 3-х тисяч директорів шкіл на запитання, який вид діяльності викликає у них труднощі при виконанні службових обов'язків, відповіли: організація виховної роботи і керівництво нею. Вчителі зіткнулися з проблемою, котрої не знали їхні колеги ще 8-10 років тому. Число дітей групи ризику, так званих важких, різко зросло. Їх виявилось більше половини. Частіше проявляється грубість у ставленні до вчителів, батьків, недисциплінованість на уроках.